

SUOMEN RAKENNUSKULTTUURIN YLEISLUETTELO		MUSEOVIRASTO
ALUEINVENTOINTILOMAKE		
2. Kunta	3. Kohde	4. Numero
Iisalmi	KOLJONVIRTA-MANSIKKANIEMI	288
4. Kylä / Kaupunginosa	5. Omistaja(t)	
Iisalmi 8		
6. ALUEEN JA ALUEELLA OLEVIEN RAKENNUSTEN KUVAUS JA HISTORIA		
<p>Suomen sodan 1808-09 loppuvaiheisiin liittyy Virran taistelu Iisalmen pitäjässä. Jouduttuaan perääntymään Venäjän joukkoja Kuopiosta Sandels etsi uudeksi puolustuspaikaksi Paloistenvirran Iisalmesta. Lohtajassa tehdyn sopimuksen mukaan Sandelsin oli kuitenkin luovutettava Paloinen varustuksineen taisteluita venäläisille. Sandels vetäytyi Koljonvirralle. Virran lähistö laitettiin puolustuskuntoon vallituksin ja Virran yli tuova silta purettiin. Vain pari lankkua jäi ylikulkua varten. Sandelsin 1200 miestä vastassa oli Dolgorukin 7 000 miestä.</p> <p>Venäläiset joukot levittäytyivät virran itärannalle aloittaen taistelun - suomalaiset puolustivat länsirannalla. Venäläiset pyrkivät sillan kautta virran yli suomalaisten koettaessa estää hyökkäyksen. Sotilas Bång - Runebergin "Sven Dufva" - taisteli kunniakkaasti sillalla venäläisiä vastaan. Sillan yli hyökkääviä venäläisiä ei saatu lyödyksi takaisin, vaan sillan yli tuli lakkaamatta venäläisiä joukkoja. Suomalaiset saivat käskyn vastahyökkäykseen ja 600 miehen vahvuinen joukko sai lyötyä venäläiset takaisin. Vihollisen valtasi pakokauhu ja se hyökkäsi sokeasti sillalle. Venäläisiä sotilaita tallattiin jalkoihin, monet suistuiivat jokeen ja hukkuivat ja toisia kaatoivat suomalaisten luodit. Ankara ampuminen jatkui vielä myöhään yöhön. Taistelun päätyttyä 27. lokakuuta 1808 oli Sandelsin johdolla saatu eräs Suomen loistavimmista ja maineikkaimmista voitoista Suomen Sodassa 1808-09. Sodan aikainen silta sijaitsee nykyisen sillan eteläpuolella.</p> <p>Mansikkaniemen kappalaisen pappilan eli ns. Pikku pappilan rakennutti 1840-luvun loppupuolella rovasti Johan Lorenz Lagus. Vuosina 1865-76 apulaisena oli Theodor Brofelt, kirjailija ja Juhani Ahon isä. Tällöin pappila oli vuoraamaton ja maalaamaton hirsirakennus, jossa oli neljä huonetta ja keittiö. Pihapiiriin kuuluva tuparakennus on rakennettu samoihin aikoihin pappilan kanssa. Pihapiirissä on kaksi aittaa 1840-luvulta. Rakennuksen omisti myöhemmin Salmettaren päätoimittaja, opettaja Antti Tani. Sota-aikana rakennuksissa oli siirtolaisia ja myöhemmin vuokralaisia. (1)</p> <p>Iisalmen maalaiskunnan kiinnostus museotoimintaan alkoi 1950-luvulla. Mansikkaniemen pikku pappila korjattiin museoksi ja Juhani-Ahon sekä Kauppi-Heikin muistoksi 1958 rakennusmestari Eero Silvennoisen suunnitelmien mukaan. Pappilan kalustusta pyrittiin myös keräämään ja palauttamaan museolle. Ympäristöön siirrettiin muitakin historiallisia rakennuksia. Tuulimylly siirrettiin 1964 Ruotaanmäestä. Koljonvirran tilalla ollut vanha eloaitta, joka on "Suomen sodan nähnyt" siirrettiin virran toiselta puolelta. Aitan seinissä näkyvät luotien jäljet taistelun merkinä. Pihapiiriin kuuluvat myös maakellari, kaivo ja saunarakennus rannassa.</p> <p>Lähistöllä on myös taistelussa kaatuneen ruhtinas Dolgorukin muistomerkki - Suomen vanhin rautainen sotamuistomerkki - vuodelta 1848 sekä Mansikkaniemen ulkoilmakatsomo ja -kenttä. (2)</p> <p>Koljonvirran tila oli alkuaan Kauppila, jossa syntyi 1796 herännäisjohtaja Paavo Ruotsalaisen apulainen Lauri Juhana Niskanen. Samalla tilalla vietti lapsuutensa Marttaliiton perustaja, kirjailija ja opettaja Alli Nissinen (1866-1926). Tilan päärakennus paloi viime vuosisadan lopulla. Paikalle siirrettiin Vieremältä savupirtti 1894. Rakennusta on jatkettu ainakin kahteen otteeseen. Itäpään lasikuisti purettiin 1976. Nykyisin päärakennus toimii matkailukäytössä.</p> <p>Pihapiirissä on entinen rengin asunto 1900-luvun alkupuolelta (nykyisin aitta). Lisäksi tilaan kuuluvat vilja-aitta 1920-30-luvuilta, navetta/konehalli vuosisadan alkupuolelta (nykyisin näyttelytila/pesutupa) sekä kellari ja sauna. 1996 pihapiiriin valmistui kaksikerroksinen hirsinen näyttelyrakennus. (3) 1995 rakennettiin Koljonvirran taisteluissa 1808 kaatuneiden ja taistelukentälle haudattujen suojalaisten, ruotsalaisten ja venäläisten sotilaiden hautamuistomerkki leirintäalueen läheisyyteen.</p>		
7. ERIKSEEN LUETTELOIDUT KOHTEET		
Haja-asutusalueen Rakennusinventointiluettelossa on inventoitu Koljonvirran tila (osa 1, s. 99, inventointikohteen nro 25) ja Juhani Ahon museo (osa 3, s. 599, inventointikohteen nro 161).		

8. SÄILYMISEDELLYTYKSET

Koljonvirran historiallinen maisema kuuluu Museoviraston laatimaan inventointiin Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt (RKY 2009).

Iisalmen keskustaseudun osayleiskaavassa (2007) Koljonvirran kulttuurimaisema on merkitty valtakunnallisesti arvokkaaksi alueeksi. Koljonvirran päärakennus ja Juhani Ahon museo on merkitty suojelukohteeksi.

Koljonvirran päärakennus ja muita pihapiirin rakennuksia on suojeltu asemakaavassa AK 351 (2012).

9. LUETTELOINTIPERUSTE

Koljonvirran ja Mansikkaniemen alue liittyy Suomen historiallisesti merkittäviin vaiheisiin. Koljonvirran tilan ja Juhani Ahon rakennukset edustavat 1800-luvun lopun ja vuosisadan alun rakentamistapaa. Mansikkaniemi on maisemallisesti arvokasta aluetta. Koljonvirran sillan alue on merkittävä saapumisreitti Iisalmeen sekä tiellä että vesillä liikkuville.

10. Rakennus-historiallinen	x
11. Historiallinen	x
12. Maisemallinen	x

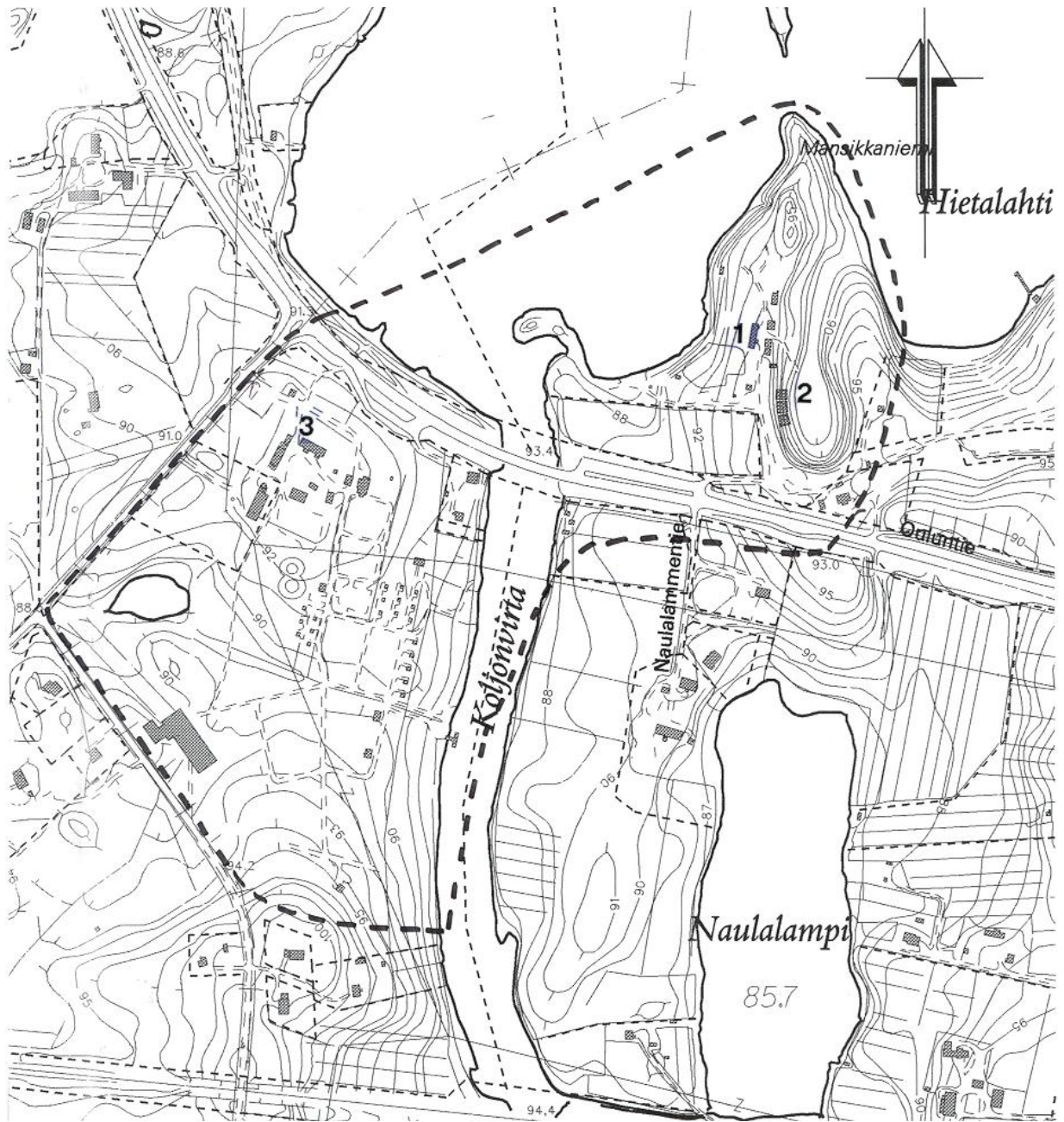
13. ARVOTUS (2000)

Kulttuurihistorialliset arvot

- **Rakennushistoriallinen:** Mansikkaniemen pappilan/ Juhani Ahon museon ja Koljonvirran tilan rakennukset edustavat 1800-luvun puolivälin rakennustapaa.
- **Historiallinen:** Liittyy historiallisesti merkittäviin Suomen sodan vaiheisiin. Esittelee kansalliskirjailijan lapsuuden ympäristöä ja elämäntyötä sekä 1800-luvun rakentamistapaa ja pappilamiljöötä. Mansikkaniemen pappila liittyy Iisalmen seurakunnan vaiheisiin.
- **Maisemallinen:** Maisemallisesti merkittävä alue Koljonvirran ja Pikku-Iin rantamilla. Merkittävä saapumisreitti Iisalmeen.

Kohteen merkittävyys: Valtakunnallinen

14. OTE PERUSKARTASTA TAI ASEMAPIIRROS

15. VALOKUVAT

16. LÄHTEET (kirjallisuus, piirustukset, asiakirjat)

Kuopion läänin pappilat

Kuopion läänin pappiloiden toimenpideohjelma

Iisalmen entisen pitäjän historia

Iisalmen keskustan yleiskaavan perusselvitykset 1982

17. SUULLISTA TIETOA ANTANEET

18. LOMAKKEEN TÄYTTÄJÄ, päiväys

Mirja Nuutinen 10.9.1997

Helena Naukkarinen

Arvotus 27.10.2000 Mirja Nuutinen

Päivitys 5.8.2004 Tuija Heikkinen

Päivitys (kaavatiedot) 18.6.2018